

V tejto súvislosti súhlasíme s autorkinou hypotetickou úvahou, že kaligraficky napísaná príležitostná rukopisná báseň predstavovala podľa všetkého rovnocenné vyjadrenie vzťahu či emócií voči adresátovi ako jej tlačene vydanie. S poľutovaním treba na druhej strane konštatovať, že skľučujúci, ba zahanbujúci stav literárnohistorického výskumu domácej básnickej príležitostnej tvorby autorke len sotva poskytol primerané informácie a impulzy; do značnej miery sa to týka aj miery dnešného literárnovedného poznania ďalších žánrov skúmanej produkcie.

Obsah tretej kapitoly sa dotýka ekonomicko-obchodných aspektov vydavateľskej činnosti. Kollárová v nej sleduje podoby koexistencie viacerých vydavateľov „v relatívne malom priestore s nízkym recipientským zázemím daným najmä nízkou gramotnosťou obyvateľstva“. Charakteristickými prejavmi tohto „spolužitia“ boli napätia a konflikty, ktorých zdroje možno vidieť v ochrane vydavateľských záujmov prostredníctvom privilégii. Štúdium zachovaných archívnych dokumentov poskytlo autorke možnosť odkryť z tohto hľadiska vzťahy a správanie niekoľkých vydavateľov práve v súvislosti s vydavateľsky prítlačivou produkciou kalendárov.

Výsledky, ktoré Ivona Kollárová v knihe prezentuje, potvrdzujú, že si zvolila premyslené a spoľahlivé metodologické inštrumentárium. Jeho výpovednú hodnotu zvyrazňuje fakt, že v celom rozsahu vychádza z dôsledného pramenného výskumu, významne posúvajúc poznanie málo známeho úseku dejín našej knižnej, ale aj literárnej kultúry. Korektné – s rešpektom i kriticky – sa autorka vyrovnáva aj s predchádzajúcim výskumom (čo u nás najmä v poslednom čase nebýva samozrejmosťou).

Kniha zaujme aj civilným, pseudovedeckými floskulami nezaťaženým, zato erudovaným spôsobom výkladu, doplneným vhodne vybranou obrazovou dokumentáciou.

Pre úplnosť informácie radi dodávame, že kniha významne uspela aj v súťaži mladých vedeckých pracovníkov Slovenskej akadémie vied za rok 2006.

Gizela Gáfriková

RONENOVÁ, Ruth: MOŽNÉ SVĚTY V TEO-
RII LITERATURY. Brno : Host, 2006. 296 s.

Dlhodobé pokusy literárnej vedy vysvetliť pojem fikcia ponúkajú vo svojej histórii rad celkom inšpiratívnych textov. Väčšina z nich obsahuje množinu interdisciplinárnych pojmov zdôrazňujúcich špecifický kultúrny kontext celého problému. V týchto súradniciach vnímame aj dielo teoreticky a zároveň aj spoluzakladateľky teórie fiktívnych svetov Ruth Ronenovej z tel-avivskej univerzity. Jej rozsiahla štúdia *Možné světy v teorii literatury* (1994) ponúka deskriptívny pohľad na spôsob uvažovania o literárnych konceptoch fiktívnych svetov a tiež definície všeobecných predpokladov významu literárneho diela, ktorého kritériá určujú podrobné logicko-sémantické analýzy. Vhodným priestorom na modelovanie týchto systémov sa stáva od sedemdesiatych rokov teória možných svetov, pričom filozofický rámec dodáva tomuto formujúcemu sa variantu skúmania literatúry už spomenutý kultúrohistorický rozmer. Jeho základom sú práce literárnych vedcov (Doležel, Pavel, Eco, Ryanová, Vainaová, Margolin), snažiacich sa o nové, syntetické poňatie fiktívnosti.

Predpokladom k vstupu do tejto problematiky je určité osvojenie si narábania s modalitami. Ich kreovanie je pomerne dôležitým atribútom možných svetov. Ronenová preto využíva pluralitu viacerých svetov (neraz odporujúcich fyzikálnym a logickým zákonitostiam). Skúmaním ich existencie sa rovina logiky stáva kľúčom k odpovediam poukazujúcim na špecifické ontologické perspektívy, na zákony logiky interferencie alebo dokonca na nastolené otázky sémantického významu. Potrebnú dôležitosť nadobúdajú práve pri identifikovaní fiktívnosti. Spolupráca literárnoteoretických predpokladov a filozofických východísk však nie je podľa autorky mechanickým preberaním terminológie možných svetov. V celej práci totiž poukazuje na samostatnosť literárnych textov, potrebám vysvetľovania tohto spojenectva sa ale programovo nevyhýba. Odkrýva ich vďaka systematickému prístupu k logike možných svetov a k možnosti impliká-

cie k fiktívnosti. Informatívne sú tak aj jej stanoviská voči výrokom obsahujúcim istý logicko-sémantický problém s hodnotami pravdy. Zároveň poukazujú na rozmer nekonečna, na rozsah neaktuálnej možnosti, koherentnosti, opisateľnosti, ktoré definujú pozície abstraktných konštruktov porušujúcich modálne pravidlá aktuálneho sveta. Odmietaním jednoduchých pravidiel mimetického referovania odoberá Ronenová aktuálnej prezentácii skutočnosti jedinečnosť. Tento proces sprevádza literárne formovanie určitých ontologicko-logických kategórií fiktívneho sveta. Vnímame tak pomerne presné odlišenia medzi teóriou možných svetov a rovinou vnútorných mechanizmov fiktívneho sveta. Využitie týchto základov nesprevádza náznak povrchnosti, skôr sme svedkami autorkinho sústavného a tiež podrobného opisu kategórií.

Pri ich aplikácii poukazuje na logiku možností pracujúcu s abstraktným základom, na druhej strane nezabúda na atribúty konkrétosti (neúplnosť, konečnosť, analogickosť atď.), ktoré sa podrobujú konkrétnemu literárnemu artefaktu. Konštrukcia takéhoto „fiktívneho“ sveta vychádza z analógie s aktuálnym svetom, pričom nespochybňuje jeho autonómne postavenie. To neohrozuje ani rôznorodá úroveň tzv. aktualizovaných faktov. Práve tie upozorňujú na viaceré kombinácie štruktúrnych úvah o referencii, pričom samotná autorka nezaujíma dopredu ani mimetické, ani antimimetické stanovisko. Reflexie predkladajú pred nás logické obmedzenia, poukazujúce na rozdielne účely jednotlivých umeleckých konštruktov. Charakter týchto pochybností smeruje k identifikácii všetkých svetov, ku ktorým hľadá autorka princípy.

Práve na ich definovaní stroskotávajú súbory logických hodnotení a interpretácií. Ich povaha sa totiž dotýka jedného z elementárnych problémov teórie fiktívnych svetov. Na jeho pozadí stojí samotný čitateľ s kompetenciou striktno odmietat' konfrontácie fiktívnosti s aktuálnou verzou prežívania, ktoré striedajú vysvetľovanie pomocou filozofie, logiky a estetiky. Napriek Ronenovej precíznej práci sa niektoré „obmedzenia“ úplne nestrácajú. Viditeľné sú v prípade

neodmietnutia tzv. antropologického stanoviska. To sa bráni logickým kalkulom autonómnej modalít fiktívnych svetov. Napriek tomu, že sa im nesnaží vtlačať punc aktuálneho sveta, minimálne poukazuje na jeho potenciál schopný abstrahovať (aj neuvedomene) tvorbu nových, konkrétnych a predovšetkým neurčitých a neúplných svetov. Celkom jednoznačne odpovede neprichádzajú práve v textoch, kde sa netvorí komplikované ontologie fiktívne sa formujúcich entít, čím sa dostávajú do tesnej blízkosti svetov aktuálnych.

Pokus o odvrátenie týchto pochybností vidíme aj v snahe autorky definovať pojem fiktívnosť. Smeruje od základných modelov (každé manipulovanie s faktami) k polemickému, najmä voči formalisticko-štrukturalistickému uzatváraniu sa textov, ktoré hľadá atribúty fiktívnosti v samotnom jazyku. Ronenová tento pojem nespája s literárnosťou, nevníma fiktívnosť ako „textovú“ vlastnosť, skôr sa pozerá na jej určenie z hľadiska pozície textu medzi ostatným kultúrnym kontextom. Kritérium zodpovedá tzv. pragmatickej funkcii, poukazujúcej na rozdielne spôsoby referovania o aktuálnom svete.

Finálnym dôkazom sú napokon časti, v ktorých dochádza k aplikácii teoretických východísk na konkrétne naratologické koncepty, resp. na kategórie deja, priestoru, postáv, času či fokalizácie. Produktívnosť vlastných postojov čerpá autorka z viacerých predpokladov a zistení (Genette, Doležel a iní). Aj v tomto prípade sa jej praktické overovania dostávajú do istej opozície voči niektorým pojmom. Patria k nim napríklad sujet a fabula. Ako súčasť syntagmatickej organizácie „deja“ podľa nej obchádzajú dôležitú sémantickú organizáciu, a teda vlastný význam rozprávania. Šírka metodologického záberu, erudícia a najmä vedecká korektnosť však neodmietajú prvky takéhoto syntaktického modelu, no poukazujú na nutnú spoluprácu so sémantickou organizáciou. Je preto celkom potešiteľné, že produktom zrkadlenia natoľko relevantnej kombinácie odlišných rovín je práve uvedená práca.

Karol Csiba